

ALİ PÜSKÜLLÜOĞLU

DİLE
KARIŞILMAZ MI?

DİL VE ŞİİR YAZILARI

DENEME

Ali Püsküllüoğlu
DİLE
KARIŞILMAZ MI?
DİL VE ŞİİR YAZILARI

Can Yayınları: 1740
Türk Edebiyatı: 506

© Ali Püsküllüoğlu, 2008
© Can Sanat Yayınları Ltd. Őti., 2008

1. basım: Mayıs 2008

Yayına Hazırlayan: Faruk Duman

Kapak Tasarımı: Erkal Yavi
Kapak Düzeni: Semih Özcan
Dizgi: Hayriye Kaymaz
Düzelti: Fulya Tükel

Kapak Baskı: Çetin Ofset
İç Baskı ve Cilt: Őefik Matbaası

ISBN 978-975-07-0949-4

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM, DAĐITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŐTİ.
Hayriye Caddesi No. 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax: 252 72 33
<http://www.canyayinlari.com>
e-posta: yayinevi@canyayinlari.com

Ali Püsküllüoğlu
DİLE
KARIŞILMAZ MI?
DİL VE ŞİİR YAZILARI

DENEME

CAN YAYINLARI

**ALİ PÜSKÜLLÜOĞLU'NUN
CAN YAYINLARI'NDAKİ
ÖTEKİ KİTAPLARI**

EREĞLİ YOKKEN ARMUDUN ADI NEYDİ? / *sözlük*
TÜRKÇE SÖZLÜK (Büyük)
TÜRKÇE SÖZLÜK (Küçük)
EDEBİYAT SÖZLÜĞÜ

Ali Püsküllüoğlu, 1935'te Adana'da doğdu. Çiftçilik, gazete satıcılığı, sinema biletçiliği, avukat yazmanlığı, redaktörlük, gazetecilik ve yayıncılık yaptı. 1959'da İstanbul'da Çevre Yayınevi'ni kurdu. 1960-83 arasında Türk Dil Kurumu'nda Yayın ve Tanıtma Kolu uzmanı olarak çalıştı, kuruma 1983'te el konulması üzerine istifa ederek ayrıldı, bir süre sonra da emekli oldu. Dil Derneđi ve Edebiyatçılar Derneđi'nin kurucuları arasında yer aldı. Şiirleri İngilizce, Arapça, Fransızca, Rusça, İsveççe, Sırpça gibi dillere çevrildi. Sözlük çalışmalarına 1963'te başladı ve ilk sözlüğü olan *Öz Türkçe Sözlük* 1966'da yayımlandı; 12 Mart döneminde toplatıldı ve yargılama sonunda aklandı. Çocuklar için bir Türk şiiri seçkisi olan ve Kültür Bakanlığı'nca yayımlanan *Kırlangıcın Kanat Vuruşu* da 12 Eylül döneminde savcılıkça soruşturuldu ve takipsizlik kararı verildi. Kırk yılı aşan bir süre içinde, yirmiden fazla sözlüğü yayımlandı. *Gül*, *Sevgili Yurdum* dosyasıyla 1983 Toprak Şiir Ödülü'nü, *Nasrettin Hoca* ile 1981 TDK Çocuk Yazını Ödülü'nü, *Zamansız*'la da 2005 Yunus Nadi Şiir Ödülü'nü kazandı.

İÇİNDEKİLER

İLKİN SÖZ VARDI

İlkin Söz Vardı.....	13
Ulusal Dil	17
Sözcükler	20
Kırkıncı Yıl.....	24
Bilimsel Kurultay Üzerine	28
Hacettepe’de Bir Çöküntü.....	32
Bir Dil Anıtının Bulunuş Öyküsü	36
Batıdan Gelen Sözcükler.....	40
Nedir “Türkçeleşmiş Türkçe”?	44
Bir Soruşturmaya Yanıt.....	48
Nice Bayramlara	50
Anadili Öğretimi	52
Dile Karışılmaz mı?	55
Dil ve Siyasa	61
Osmanlıcaya Dönüş	66
TRT ve Yeni TDK’nin İşleri	74
Dil ve Yazım Yozlaşması	79
Türkçeyi Korumak mı, Geliştirmek mi Gerekir?..	82
“Çekinser” Üzerine.....	88

“Söylem” Üzerine	92
“Euro” İçin Bir Öneri	99
Dilimizi Cendereye Sokmalarından Korkarım . . .	103
Türkçenin Özleşmesinde Ölçü Gerekli mi?	106

ŞİİR, YİNE ŞİİR

Şiir Öldürme Oyunu	111
Eski Bir Dergide	114
Şiirden Kopan Toplum	117
Nâzım Hikmet Şiirinin Gelişi	119
Herkes Şiire Düşman	121
Zorla Şiir Satan Bir Ozan	123
Şiire Yer Yok	125
Yanlış Şiir	127
Türk Halk Şiiri Üzerine	129
Şiirimin Kökleri	132
Bir Yanıt	137
Gençlere El Uzatmak	139
Ozanlık	141
Şiire Yaklaşmak	143
Şiir Üzerine Yazılanlar	146
Şiirin Bağları	149
Elden Ele Dolaşan Şiir	151
Şiir Anayasaya Aykırı mıdır?	154
Sevgili Şiir	157
Şiir mi?	158
Notlar	160

ANIŞLAR

Necatigil, İncelikler Ozanı	175
Ahmet Muhip Dıranas'ın Ardından	177

Oktay Rifat İçin.	180
“Yürek Dolusu Yaşamak Varken...”	182
60 Yaş Güzellemesi	189
Kansu’yu Anış	192
Ceyhun Atuf Kansu	196
Attilâ İlhan Şiiri: Romantik ve Lirik.	211
Cemal Süreya’nın Şiiri Üstüne	217
Emin Özdemir: Yazında 50 Yıl	227

BİR YAZINCI OLARAK

Çocuk Yazını	233
Halkçı Sanat	236
Edebiyatçılık	239
Bir Yazıncı Olarak.	242
Dergiler, Yazarlar, Okurlar.	246
Şiirler, Öyküler, Yazılar	248
Sanat Sayfaları Üzerine.	254

BAKIŞLAR

“Nasrettin Hoca” Adlı Bilge ve Hoşgörü	259
Sözlük ve Türk Sözlükçülüğü Üzerine.	267
Yeni Sözcükler ve Sözlükçü	273
Çukurova’da Karacaoğlan’dan Kalma Sözcükler.	283
Dadaloğlu’nun Yazıya Geçmemiş Şiirleri.	295
<i>Atatürk Kurtuluş Savaşında’nın</i> Özellikleri ve Önemi	301

GERÇEK BİLİNSİN DİYE...

Öğretim Yılı Başlarken	317
İlkokul Türkçe Kitapları Üzerine	321

İlkokul Türkçe Kitaplarında Dil ve Yazım Tutarsızlıkları	326
Ders Kitabı Yanlış Kaldırmaz.....	331
Yanlış Dolu Bir Sözlük.....	335
Memet Fuat 71.....	342
Çok Gecikmiş Bir Yazıya Az Gecikmiş Bir Karşılık	350
Gerçek Bilinsin Diye	354
TDK, Sözlük, CHP	360

İLKİN SÖZ VARDI

İLKİN SÖZ VARDI

Böyle diyor kutsal kitaplardan biri: İlk söz vardı. Evren sözden doğmuştur. Tanrı “Ol!” demiş, ışık olmuş, gök olmuş, su olmuş, toprak olmuş.

İlk söz, Tanrı'nın “Ol!” buyruğudur demek ki. Sözün gümüş, susmanın altın olduğunu söyleyen atasözümüze bakmayın siz: Söz, taa eski Hintlilerde bile kutsalmiş. Tanrı'yımış söz, Tanrı gibi öncesiz ve sonrasızmış.

Doğaötesi (metafizik) düşünce böyle söylese de, bu, dilin ortaya çıkışı, gökten inişi demek olmaz elbette. Sözün gücünü, dilin gücünü anlatmaya yarar. Nitekim Jean-Jacques Rousseau, dillerin kendiliğinden doğmuş olmasının olanaksızlığını ileri sürer. Alman düşünürü Wilhelm Humboldt da dillerin doğuşunu açıklamanın güçlüğüne söyler.

Yine de dillerin doğuşu konusu kişiöğlunu hep çekmiştir. Kuramcılar, bence, bu konuda az da olsa Tanrısal görüşe yaklaşırlar: “Ses”ten yola çıkarlar çünkü. Hint'te, eski Hint'te Tanrı olan “ses”, bu kuramcıların “ilk insanın ses aygıtından çıkan ses” dediğinden pek de o denli uzak değildir. Evren sesle doludur. Doğa, o usumuzun ermediği yaratılış anında bile sesle dolmuş olmalıdır. Böylece, “söz”den önce “ses”in varlığı ileri sürülebilir. Öyledir ya, her ses dilin doğuşuna kaynaklık etmemiştir. Örneğin, yelin ağaçlarda çıkardığı ses, kişiöğlunu aradan çıkarırsanız, kime ne anlatabilir? Kimin dili olabilir o? Kişiöğlunun dilinin doğuşuna kaynaklık eden ses, “insan sesi”dir. Şu, boğazda bulunan ses tellerinden çıkan, solukla kımıl-

datılan ses aygıtından çıkan ses. Kuramcılar, dil bilginleri, konuşma seslerinin başlangıcının bu olduğunu söyler. İlk hayvansaldır bu sesler elbette, hayvanlar nasıl çıkarırsa insanlar da ona benzer çıkarırlardı bu ilk sesi. Şu var ki, bu ilk sesler hayvanlarda sürüp giderken, insan sesi içgüdünün buyruğundan kurtulup kişiöğlunun isteminin buyruğuna girmiştir. Yani, isteyerek kullanılan bir anlam aracı olmuştur.

Ama bu, şıp diye olmamıştır elbette. Kuramcılara göre, sayısını bilmediğimiz yıllar, yüzyıllar geçmiştir aradan. Kişioğlu toplu yaşayışa yöneldikçe el, kol, yüz, gövde ve ses işaretleriyle yetinemez olmuştur. Anlatılacak nesnelere arttıkça bu işaretler de gelişmiştir. Ünlemler, yansılamalar... derken ilk sözcük.

Kişioğlunun uygarlık yolunda ilk adımı.

Uygarlığın yaratıcısıdır dil. Dil olmayınca kişioğlu nasıl anlaşır, duygularını, düşüncelerini nasıl aktarırdı karşısındakine? Düşünce nasıl gelişir, bilim ve sanat nasıl doğar, uygarlık nasıl ilerlerdi? Kişioğlu el, kol, yüz, gövde işaretleriyle konuşma evresinde kalsaydı, uygarlık da o evrede kalırdı kuşkusuz.

Sözlükler, dilbilgisi kitapları, “duygu, düşünce ve dileklerimiz anlatmaya yarayan bir araç” olarak tanımlarlar dili.

Bir anlatma, anlaşma aracı yani.

Dil ile düşünce arasındaki sıkı bağ herkesçe bilinir. Toplumların düşünce, dolayısıyla uygarlıkça gelişmesi, dilin anlatım olanaklarıyla yakından ilgilidir. Uygar toplumların dilleri yetkindir, zengindir. İç içedir dil, düşünce, uygarlık. Aralarındaki bağ, etkileşim, büyük uygarlıkları, uygarlık dillerini oluşturur.

Her biri ayrı anlama gelen, ayrı kavramları oluşturan yüz binlerce sözcük; düşünce yükünü eksiksiz anlatabilme gücü; gelecekte, bilim ve tekniğin, düşüncenin ortaya koyacağı yepyeni aygıtlar, anlam ve kavramları adlandırabilme yeteneği... Budur uygarlık dillerinin özelliği. Budur dil zenginliği.

Ozan, “Ağaç demişim ağaç olmuş/Kuş demişim kuş olmuş” diyor. İşte dil, sözcük, “ağaç” derken “ağaç”ı, “kuş” derken “kuş”u anlatacak. Böylesine sağlam olacak. “Ağaç” anlamına gelen beş sözcük, “kuş” anlamına gelen on sözcük, “yağmur” anlamına gelen yirmi beş sözcük varsa bir dilde, çekiver kuyruğunu! Böyle eşanlamlı çok sayıda sözcüklerden oluşan yüz bin, iki yüz bin sözcüklük bir dil bile, yetkin dil sayılamaz. Önemli olan dilin anlatım gücüdür. Dil, en soyut düşünceden en somut nesneye değin her şeyi adlandırabilmeli, anlatabilmelidir. Yeni sözcükler oluşturabilmelidir. Başka dillerin aracılığına gerekseme duymadan, kendi öz kaynağından çoğalmalıdır sözcük yönünden.

Demek ki, sözün Tanrısallığı yaya kalıyor burada. Kişioğlu egemen oluyor dile. O uyduruyor sözcüklere gerekseme duydukça. Bir buluş, bir yöneliş yeni sözcükle karşılanıyor. Ay çağının “astronot”u, “uzayman”ı Ay’a ayak basmadan dile ayak basıyor.

Dildeki bu oluş herkesçe bilinen, yadsınamayan bir oluşturdur. Bir dilin sözcük dağarcığı olduğu yerde kalmaz. Yeni yeni sözcükler ortaya çıkar, yeni sözcük biçimleri kurulur, yeni anlatım yolları belirir. Sözcüklerin yalnızca biçimleri değil anlamları da değişir. Tarihsel yönden her dilde böyledir bu. Sözdiziminde bile değişmeler olur. Kuşaktan kuşağa olduğu denli, kişi kendi yaş aşamalarında da bu oluşu izleyebilir. Süreklidir bu değişme, bu oluş.

Bunları bilimciler söylüyor. Örneğin Danimarkalı ünlü bilgin Jespersen, “Dil için, çok kez, canlı bir varlıktır, denir; çok kez, dilin yaşayışından, yeni dillerin doğumundan, eskilerin de ölümünden söz edilirken, dil bir hayvan ya da bitki gibi canlı bir yaratık sanılır,” diyor ve ekliyor: “Oysa dil, bir köpek ya da bir ağaç gibi bağımsız bir varlık değildir; tam tersine, o, yalnızca kişioğullarının bir yapıtıdır.”

Fransız dilbilimci Brunot da şöyle demektedir bu konuda: “Dili canlı yaratıklarla bir sayan eski kuram şimdi geçersiz kalmıştır. Dil toplumsal bir olaydır; ortaya

çıkâr, gelişir, değişir ve olgunlaşır. Şu var ki, her zaman, bağlı olduğu toplumun hizmetindedir. Onun ortak düşü-
nüşünü, topluluk ve bireylerin, üzerinde bilinçli ya da bilinçsiz olarak yaptıkları bütün incelikleri yansıtır.”

Görölüyor ki, kullanan topluluk ortadan kalkmadık-
ça dil de ortadan kalkmaz. Ama gelişmesi, değişmesi kaçır-
ılmazdır ve de süreklidir.

(*Cumhuriyet*, 1 Eylül 1972)

ULUSAL DİL

Hepimiz biliyoruz bunu: Bir insan topluluğunu “ulus” yapan etmenlerin başında “dil” gelir. Bir ulusun bütün özellikleri, duyusu, düşünüşü yansır dilde. Dil bağı, topluluk için önde gelen bir varoluş biçimidir.

Ulus “dil”le bütünleşir.

Köken birliği, yurt ve tarih birliği, ülkü birliği, siyasal birlik... Bütün bunların yanında, bu birliğin bilincine varma, topluluğu “ulus” yapar. Ama dil başta gelir.

Toplumbilimin “ulus” tanımı budur.

Bu tanıma giren öğelerden, kimi zaman biri ya da birkaçı olmasa da, bir topluluk, dil birliği oldukça, bu tanımın anlattığı ulusluğu edinebiliyor. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri adını taşıyan ülkede yaşayan ve bireyine kısaca “Amerikalı” ya da “Amerikan” dediğimiz ulus, bu tanımın söz konusu ettiği “köken, soy birliği” olmaksızın, tanımın saydığı öteki öğeler nedeniyle, ulusluk edinebiliyor. Siyasal birlik (ki ülkü birliğini de içeriyor bir yerde bu), yurt birliği, dil birliği ve bu birliğin bilincine varma, onları “ulus” yapmıştır. Şimdilerde, bir zamanlar “Amerikan İngilizcesi” denilen dile “Amerikanca” deme eğilimi vardır. Gerçekten de, Amerikalıların kendilerince yoruma uğrattığı, kendi dünya ve yaşam görüşleriyle, duyuş ve düşünüşleriyle yoğurduğu bir dildir bu. Bin İngiliz’in bir Amerikalı’yı anlayabilmesi gittikçe güçleşiyor. Bu iki ulustan kişiler, karşılaştıklarında, birtakım ayırtılara özen göstermek zorunda kalıyorlar. Örneğin Amerikalı “subway”

dediğinde İngiliz bunu “yeraltı yolu” (metro) anlamalıdır. Oysa bu sözcük İngiliz’in anadilinde “yeraltı geçidi” anlamına gelir. Amerikalı, İngiliz sözcüklerini söylerken de kendince biçimlendiriyor söyleyiş ve vurguca. Böyle diyor bu tür dil olaylarıyla ilgilenenler.

Öte yandan, söz gelişi, Çeklerle Slovaklar birleşip Çekoslovakya’yı kurmuşlar ama, bugün Çekoslovaklar ya da Çekoslovakyalılar diyoruz da, “Çekoslovak ulusu” demek kulağımızı tırmalıyor. Daha doğrusu, dil duygumuzda, dil mantığımızı aykırı geliyor. Bu ülkede Çekçe ve Slovakça, iki ayrı dil konuşuluyor çünkü. Siyasal birliğini Çekoslovakya adıyla sağlamış ama “Çekoslovakça” diye bir dil yok ortada. Demek ki, toplumbilimin tanımladığı ulusluk, bu ülke için ancak soyut bir görünümde var.

Örneği bir de bizden vermek istersek, Osmanlıları söz konusu edebiliriz: “Osmanlı ulusu” diyebilir miyiz? “Türk ulusu” dediğimiz gibi “Osmanlı ulusu” diyebilir miyiz? Diyemeyiz. Dil mantığımızı, dil duyuncumuzu (vicdanımızı) incitir bu. Osmanlılık vardır, Osmanlıca vardır ama “Osmanlı ulusu” yoktur. Osmanlılık ulus değil devlet adıdır. Osmanlı İmparatorluğu çeşitli ülkelerin, çeşitli toplulukların siyasal bir birliğidir ancak. Osmanlıca denilen dil, eski Anadolu Türkçesi, Selçuklu Türkçesi değil, Arapça, Farsça ve biraz da Türkçenin karışımı, yapay bir dildir. Osmanlıcanın bir “imparatorluk dili” olduğu söylenir ve kuşkusuz öyledir. Ancak “ulusal bir dil” değildir Osmanlıca. İngilizce de bir “imparatorluk dili”dir ama o, Osmanlıca gibi yabancı dillerin egemenliğine girmemiş, kendi egemen olmuştur. Dolayısıyla, ulusal kalmıştır. Osmanlı ülkesinde Türkçe egemen olsaydı, Osmanlıca diye bir dil doğmayacaktı.

Yinelemekte yarar var bunu: “Ulus” olmadan “ulusal dil” olmuyor.

Ziya Gökalp “Türk milletinden, İslam ümmetinden, Avrupa medeniyetinden” olduğunu söyler. O güne değin Türklerin bir “ulus” olduğu bilinci uyanmamıştır. Türkler Osmanlı İmparatorluğu’nun ana ögesidir, devletin kuru-

cusu, koruyucusu, yaşatıcısıdır. Ulus olma bilincine ulaşmış olsalar bile, bu bilinç “imparatorluk” kavramıyla çelir: İmparatorluğun dağılması kendisini oluşturan toplulukların “uluslaşmasıyla” olur çünkü. Gerçekte, tarihsel akışı değiştirmek olanaksızdır. Sonuç ortada. Ziya Gökalp, eriyen imparatorlukta baş öge olan Türklerin bir “ulus” olduğunu ileri sürerek, onda bu bilinci uyandırma ereğini gütmüştür. O güne değin kültürümüzde olmayan bir kavram ulusluk. Batı ulusları taa XV. yüzyılda uluslaşırken, biz, ancak devletin çöküş döneminde uluslaşma eğilimi içindeydik. Dilde ulusallaşmadan yana olan Namık Kemal bile “Osmanlıyız biz” türküsünü dilinden düşürmüyordu yine de. Bizde bu bilinç çok daha sonra, Atatürk’le gerçek eksenine oturmuştur.

Atatürk’le, ulus olma bilinci yanında ulusal dil bilinci de gönüllerde ışımıştır. O, ulusal duygu ile dil arasındaki bağın çok güçlü olduğunu söylemiş, dilin ulusal olmasını da ulusallıkta baş etken olarak görmüştür.

Ulusal dil, ulusun bütün özelliklerin taşıyan dildir. Kaynağı ulustur, ulusun tarih içindeki yerine bağlıdır, ulusun adından çıkar.

Ulusal dil öz bir dildir: İçinde yabancı kökenli sözcükler bulunsa da, onları kendi içinde eritmiştir, özümsemiştir. Ulus o dille duyar, düşünür, anlaşır, bilim ve sanat yapar.

“Bilginin doğrusu insanları ayırmaz, birleştirir,” der Prof. Macit Gökberk: Dilin ulusalı da ulusu ayırmaz, birleştirir. İşte bunun için, dilimizi ulusal bir dil yapmada elbirliği, gönül birliği düşer bizlere. Arap’ın, Acem’in, Batılının sözcükleri dilimize bağlıdır, düşüncemize köstektir. Onları atmak, yerlerine öz dilimizden sözcükler koymak zorundayız. Dilimizi ulusallaştırma çabamızı sürekli olarak ateşli tutmak zorundayız.

(Cumhuriyet, 8 Eylül 1972)

SÖZCÜKLER

Yazarın, düşüncelerini anlatmak için başvuracağı sözcükleri seçmesi, yerli yerinde kullanması, önemlidir. Sözcük, tek başına alınınca, yalnızca sözlükteki anlamıyla düşünölmek gerekir. Yazar, onu kullanırken, ilkin sözlükteki anlamına bağılı kalacaktır. Yani yanlış kullanmayacaktır o sözcüğü.

Şu var ki, sözcüklerin sözlük anlamları kuru anlamlardır; sözcük, cümle içinde değeri lenir ancak. Cümle içinde anlam kazanır. Taşları tanıyan yapı ustası gibi, yazar, sözcükleri tanıyacak, onları yapı taşı olarak düşünecektir. Doğru ve yerli yerinde kullanmakla kalmayacak, onlara yeni yeni anlamlar da kazandıracaktır.

Çünkü yazar, dili iyi kullanan kişidir her şeyden önce.

Usta yazarlar ustalıklarını anlattıklarından, yani konudan almazlar yalnızca, onu işleyiş biçiminden ve biçimi döktükleri “dil”den alırlar. Sözcükler yazarın elinde yaşarlık kazanır; dil, yazarın elinde gelişir, değışir, biçimlenir, yetkinleşir.

Bu böyledir ya, sözcükleri yanlış kullanan kişiler de oldukça çoktur.

Kimi zaman, usta bellediğimiz yazarlarda da sözcüklerin yanlış kullanımına rastlarız. Avunuruz, “Usta yazarlar bile yanlış kullanıyor, kaldı ki biz...” diye. Oysa

tedirgin olmalıyız bundan. Tedirgin olmalıyız dili yanlış kullanmaktan.

“Yanlış kullanmak” derken, dile yeni olanaklar kazandırmak için, bilerek alışılmışın dışına taşmaları bunun dışında tutmak gerekir. Bize yanlış gibi gelen kullanımlar belki de yazarın, dilin olanaklarını sınamasıdır. Ortak dilin kapılarını zorlayan, sözcüklere yeni anlamlar yükleyen, yeni deyiş yolları, değişik anlatım biçimleri deneyen yazarlarda bu durum ortaya çıkar. Özellikle ozanlar başına buyruktur bu alanda. Dili ellerinde yoğurur ozanlar. Sözcükleri paşa gönüllerince kullanabilecekleri gibi, sözdizimini de allak bullak etmeye yetkileri vardır. Onları “dil içinde bir dil”dir. Dil kuralları, dilbilgisi kuralları, yazım (imlâ) kuralları bağlamaz onları pek.

Demek ki, arayış içindeki düzyazıcılar gibi, ozanları da kuraldışı sayacağız.

Sözü doğruca, dolambaçsız söylemek, anlatacağını bilmek, sözcükleri yerli yerinde kullanmak: İlke budur. Düzyazıda olsun, şiirde olsun. Ozanlar hiçbir zaman tutmamışlardır ama, Mercimek Ahmet, taa XV. yüzyılın ilk yarılarında öğütlemiştir bunu: Söz, açık, anlaşılır olmalıdır, halkın bildiği sözcükler kullanılmalıdır. “Ey oğul!” der Mercimek Ahmet, “Eğer ozan olup şiir söylemek istersen, söyleyeceğin sözün tam olmasına, aydınlık, açık olmasına çalış. Sakın örtülü söyleme.”

Mercimek Ahmet, bu ilkesine bağlı kalarak çevirdiği *Kâbusname* ile, konuşma diline yakın, sade, açık Türkçenin güzel bir örneğini vermiştir.

Doğrusu, dediğim gibi, şiir konusunda ozanlar Mercimek Ahmet gibi düşünmemişlerdir genellikle. Şiir kuraldışı kalmıştır. Cemal Süreya’nın söylediğince, “şiir anayasaya aykırıdır” çünkü. Ozanın gücüdür onun yasası.

Düzyazı ise yasalara, kurallara uymak zorundadır.

Ne var ki, büyük bir düzyazı ustası çıkar, dil yasaları dediğimiz kuralları altüst eder. Onun kullanımlarından yeni yasalar, yeni kurallar çıkarmaktır o vakit yasacılara, kuralcılara düşen.

Sözcükler de uymaz kurallara kimi zaman. Siz, “ille de şu anlama gelecek bu sözcük” diye tutturursunuz dil kurallarını göz önünde tutarak. Bakarsınız o sözcük karşı koyar buna, bir başka anlam edinmeye kalkar kendisine. Hem de, sizin istediğinize çok aykırı bir anlam. Gün gelir, bu yeni anlamıyla, aykırı anlamıyla girer sözcüklere. “Uçak” sözcüğü böyle bir sözcüktür. “Yatak” sözcüğüne benzetilerek yapılmıştır. “Tayyare meydanı”nın tek sözcüklük karşılığı olsun istenmiştir. “Tayyare”ye de “uçku” denmiştir. Gel gör ki “uçku” tutunmamış, yitip gitmiş, “uçak” da “tayyare”nin karşılığı olmuştur. Sözlükte de bu anlamıyla kesin yerini almıştır.

Türkçenin özleşmesine, yeni yeni sözcükler kazanmasına karşı olanlar, ikide birde yazarlar: “Şu sözcük kurala aykırıdır, bu sözcük bilmem nedir...” Bunlardan biri geçenlerde “yaşantı” sözcüğü üzerinde duruyordu; “yaşantı”nın “hayat” olamayacağını söylüyordu.

Ki haklıdır yazar.

“Yaşantı” sözcüğü “hayat” karşılığı olarak yanlış kullanılıyor çoğu zaman. Oysa “yaşam”dır “hayat” anlamına gelen yeni sözcük. “Yaşantı” ise, yaşama süresinin parçalarıdır, yaşanılan andır, anlardır, deneyimlerdir.

Ama onun ilerde “hayat” karşılığı olarak sözlükte kesin yerini almayacağını nerden bilebiliriz? “Uçak” örneği ortada...

Aynı yazar “ıntı”, “inti” ekiyle (ki bu ek, -ntı, -ntı’dır) yapılan sözcüklerin hiçbirinin “tam ve müsbet bir mâna” taşımadığını ileri sürüyor, ki bunda yanılıyor. Türkçenin en işlek eklerinden biridir bu ek. Dilimizde bu eki taşıyan pek çok sözcük vardır: akıntı, birikinti, çıkıntı, döküntü, girinti, kaşıntı... gibi. Hepsinin de anlamı “tam ve müsbet”tir. Dilimizde öteden beri var olan bu gibi sözcükler örnek alınarak yeni yeni sözcükler ortaya atılmıştır bu ekle yapılan. “Yaşantı” da bunlardan biridir. Osmanlıcası yoktur bu sözcüğün. Batı dillerinde “yaşama deneyimi” anlamına gelen bir kavram vardır. Dilimiz onu tek sözcükle, “yaşantı” ile karşılamak yoluna gitmiştir ki bu da, bir

dil için, övünülecek bir oluşturdur.

Bilenler “yaşantı” sözcüğünü bugün bu anlamda kullanıyorlar. Bilmeyenlerse “hayat”ı karşılıyor onunla. Yarın da “macera”yı, “serüven”i “yaşantı”yla karşılayacaklar çıkabilir. Elimizde mi bunu önlemek?

Sözcükler, dil, kişioğlunun buyruğundadır çünkü.

(*Cumhuriyet*, 15 Eylül 1972)

ALİ PÜSKÜLLÜOĞLU

DİLE KARIŞILMAZ MI?

DENEME

Osmanlıca denilen garip oluşum, dile devletin karışmasının bir ürünüdür. O dönemde Türkçe hor görül- müştür; Arapça, Farsça ve batı dilleriyle Türkçeden oluş- an bir dil olan ve adına Osmanlıca denilen bu dil, bu- gün de ona özlem duyan karşıdevrimcilerce yaşatılmaya çalışılmaktadır. Cumhuriyet döneminde de dile karışmıştır devlet. Atatürk döneminde bu karışmanın “dilimizi kendi öz benliğine ka- vuşturucu”, “geliştirici”, “iyileştirici”, “olumlu” bir karışma oldu- ğunu biliyoruz. Devrimci bir karışmadır bu.

Edebiyatımızın büyük ustası **Ali Püsküllüoğlu**'nun deneme- lerini bir araya getiriyor bu kitap. Daha önce *Türkçe Sözlük*'ünü ve *Ereğli Yokken Armudun Adı Neydi?* adlı çalışmasını yayınladığımız Püsküllüoğlu, *Dile Karışılmaz mı?*'da dilimizin köklerinden, bugün yaşanan dil tartışmalarından, ulusal dilin karşılaştığı sorunlardan şiire, halk yazınına uzanan denemele- rinde can alıcı sorunlara el atıyor. Her okurun kitaplığında bu- lunması gereken bir anıt kitap.

KAPAK RESMİ: BEN TAYLOR

ISBN 978-975-07-0949-4

9 789750 709494

<http://www.canyayinlari.com>